

LADINAKEELSE JUHULUULE UUSEDITEERIMISEST JA TÖLKIMISEST

Igasuguse vähegi soliidsema uusladina keele, kirjanduse ja kultuuriloolise uurimuse aluseks on mõistagi töö teksti originaalversiooniga. Humanismiperioodist ei puudu kriitilised väljaanded mitte ainult vähetuntud autorite töödest, vaid ka – maailmamastaabis vaadatuna – mõnede Justus Lipsiuse, Lorenzo Valla ja Erasmus teoste osas. Paljudel juhtudel tähendab see, et tekst on laiale lugejate ringile kättesaadav (*resp.* kättesaamatu) vaid käsikirja või vana trükisena. Teksti uuseditsioonil võib kahtlemata olla mitu eesmärki:

1) võimaldada lihtsam juurdepääs tekstile kõigi antud ajastust huvitatud inimestele, ilma et nood peaksid tingimata ise arhiivi/raamatukokku originaalkäsikirja või vanatrükist lugema minema (alati pole see ju bürookraatlikel, finantsilistel jm põhjustelgi võimalik, eriti eravalduses olevate käsikirjade/vanatrükiste puhul). Varasematel sajanditel kasutatud keeli ja teistsugust kultuurikonkreeti silmas pidades tähendab selline juurdepääsu lihtsustamine ka tõlke ja kommentaari lisamist;

2) n-õ äsja taasleitud ja senistes bibliograafiates mittekajastuvate tekstide uuseditsioon võib juhtida teiste uurijate tähelepanu uuestileitud tekstile. Sellise teksti taasavaldamine on väärtuslik ainult koos tõlke ja kommentaariga.

Ent lisaks kommenteerimisele ja tõlkimisele on selliste vanade tekstide taasavaldamise ehk publitseerimise juures veel kolmas komponent – editeerimine, mis ei ole tehnilise terminina sünonüümne sõnaga 'avaldama' ega 'publitseerima'. Lühidalt öeldes tähendab see, millisel kujul tekst lugejani viiakse.

Kui mingist tekstist on meieni säilinud ainult üks eksemplar, siis on senises editeerimispraktikas 2 toimimisviisi: (1) fotograafiline faksiimile või (2) nn nüüdisajastatud väljaanne. Enamik viimastel aastatel Eestis, eelkõige Tartu Ülikooli Kirjastuses editeeritud

uusladina tekste on esitusviisilt faksiimiled¹. Faksiimile sisaldab kõiki 17. sajandi ortograafilis-palograafilis-trükitehnilisi omapärasid, sealhulgas ka ilmseid trükivigu. Ent – ja see on *punctum dolens* – puudub transkriptsioon. Sellise faksiimile lugemine on hõlbustatud ainult antud ajastuga hästi kursis olevale paleograafile, kes on ühtlasi latinist-gretsisist. Editeerijale omakorda jääb faksiimile puhul lahendamatuks probleemiks kommentaarivideote paigutamine faksiimilelausete/sõnade vahele ning ridade numeratsioon. Sisuliselt tähendab see, et kommentaarivideote saab paigutada ainult tõlkesse, aga mitte uuesti editeeritava originaalteksti sisse. Korrekse tekstikriitilise aparatuuriga väljaanne oleks faksiimile puhul aga trükitehniliselt raske ja rahaliselt kulukas.

Teine tüüp – nn nüüdisajastatud editeerimine – tähendab originaalteksti transkriptsiooni väljaandmist². Sellise väljaande lugemiseks ei pea olema paleograaf, tõlke kaasabil piisab teksti mõistmiseks ka näiteks

¹ Johann Claudii Rising. *Kõne Tartu linnast*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1996; *Constitutiones Academiae Dorpatensis* (Academia Gustaviana). *Tartu Akadeemia* (Academia Gustaviana) põhikiri. – Tartu Ülikooli Põhikirjad. – Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1997; Friedrich Menius. *Jutustus Tartu Ülikooli inauguratsioonist, mis toimus 15. oktoobril 1632. aastal. Relatio von Inauguration der Universität zu Dörpat, geschehen den 15. Octobris, im Jahr 1632*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1997; Academia Gustavo-Carolina inauguratsioonaktus, mis peeti Pärnus 28. augustikuu päeval 1699. aastal. *Actus Inauguralis Academiae Gustavo-Carolinae habitus Pernaviae die 28. Augusti Anno M.DC.XC.IX*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1999.

² Vaata näiteks: *Tartu Ülikooli* (Academia Gustaviana) *senati protokollid 1632–1634. – Konsistoriumsprotokolle der Universität Dorpat 1632–1634*. Koostanud, tõlkinud ja kommenteerinud – verfaßt, übersetzt und kommentiert von Arvo Tering. – Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis IV. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool 1978. *Tartu Ülikooli* (Academia Gustaviana) *senati protokollid II 1637–1644. – Konsistoriumsprotokolle der Universität Dorpat 1637–1644*. Koostanud, tõlkinud ja kommenteerinud – verfaßt, übersetzt und kommentiert von Arvo Tering. – Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis VII. Tartu: Tartu Ülikool 1994.

keskmisest ladina keele tundmisest. Transkribeerimise põhiprintsiibid ja piirid on editeerijal endal võimalik välja kujundada, lähtudes muidugi editeerimistraditsioonist laiemalt (antud kultuuriruumi raames kehtivad tavad). Igal juhul eeldatakse editeerijalt sel juhul lühikest ent täpset väljaandmis põhimõtete tutvustust koos põhjendusega³.

Päris viimastel aastatel on Põhjamaade uuslatinistid jõudnud seisukohale, et parim editeerimisviis on sümbioos neist kahest väljaandmisviisist. Esmalt esitatakse trükise faksiimile, selle järel transkriptsioon ning tõlge, nagu on tehtud näiteks William Turneri ülihuvitava esimese bioloogiaalase traktaadi editeerimisel⁴. Selline editsioon peaks rahuldama kõiki tekstist huvitatuid: ajaloolasi, filolooge, trükikunsti ja -tehnikat uurijaid, tekstoloogide (nimetatud bioloogiaalase traktaadi puhul ka bioloogide) jne. Lühemate tekstide puhul tundub see ideaalilähedase variandina, pikemate tekstide puhul võib tekkida probleeme editsiooni mahuga.

Ajakirja Tuna 1999. aasta teises numbris leidsin lehekülgedelt 8–11 ühe 17. sajandist pärineva ladinakeelse luuletuse äratrüki koos teksti ajaloolist tausta puudutava sissejuhatus ja tõlkega⁵. Kirjutan äratrüki, sest pealkirjale järgnevalt jääb selgusetuks, kes vastutab selle tekstikuju eest, mis lk 10 esitatakse. Tsiteerin: "luuletuse tõlkinud Tiina Kala, saatesõna kirjutanud Enn Küng" (lk. 8). Et tegemist on autorite väitel käsikirja ainukesel säilinud eksemplariga, oleks selle teksti puhul olnud kolm editeerimisvõimalust:

1) faksiimile;

2) transkriptsioon koos transkribeerimis põhimõtete tutvustusega;

3) faksiimile ja transkriptsioon koos transkribeerimis põhimõtete tutvustusega.

Et artiklis on faksiimilena esitatud vaid luuletuse pealkiri ja kümme esimest rida (tegemist on pigem illustreerimisega), julgen T. Kala ja E. Küngi avaldatu liigitada puhtalt transkribeerivaks ehk nüüdisajastatud väljaandeks. Sel juhul oleks olnud aga hädavajalik transkribeerimis põhimõtete tutvustus. Minule kui tekstist huvitatule jäid segaseks järgmised asjaolud:

1) Miks on editsioonis loobutud ridade numeratsioonist? Kas on põhjuseks see, et E. Küng "ei leia kirjeldatud supliigist täiendavat informatsiooni", justkui eeldades, et tekst kellelegi huvi ei paku? (lk 9) Kui tekst hakkab huvitama mõnd järgmist uurijat mingist muust aspektist, osutub selle editsiooni põhjal konkreetsetele ridadele viitamine praktiliselt võimatuks. Ei saa siiski eeldada, et iga lugeja lisaks ise pliiatsiga reanumbrid. Proosateksti puhul aitavad tekstiliigenduselemendina peatükid, paragrahvid, lõigunumbrid; luuletuse teksti puhul ei ole editeerijal muud võimalust kui ridade numeratsioon. S.t enne kui keegi sedasama teksti interpreteerida tahab, peab ta paratamatult tegema kõigepealt uusväljaande, et üldse mingile konkreetsele reale üldise kokkuleppe alusel viidata saaks.

2) Kuna originaalkäsikirjas ei ole luuletuse kujundusliku üldmuljega tahetud saavutada mitte mingit erilist pildilist efekti (tekst pole ei poakaali, südame, liivakella ega muul 17. sajandi luuletuskirjades sageli esineval kujul), jääb selgusetuks, miks teksti uuestitruktuur on loobutud eeleegilise distihhoni tavalisest trükkimisviisist, kus kõik heksameetriread (paarituurvalised värsid) algavad ühelt joonelt ning kõik pentameetriread (paarisarvalised värsid) teiselt joonelt ühtlaselt kindlas kauguses heksameetrireade alguse suhtes. Praegune trükipilt ei signaleeri lugejale ei luuletuse värsimõõtu ega sedagi, kas üldse on tegu luuletusega (võib-olla on see lihtsalt huvitaval viisil esitatud proosatekst, nagu neid 17. sajandil küll ja küll esineb). See on eksimus nii kadunud F. Kochi originaalkäsikirjaga võrreldes kui ka eeleegilise distihhoni üldlevinud editeerimistraditsiooni vastu meie kultuuriruumis.⁶

3) Keerulisem lugu on ortograafiaga. On üldteada fakt, et 17. sajandil ei eksisteerinud mingit ühtset ortograafiat ladinakeelsete tekstide kirjapanemiseks. Esimesed ortograafia reeglistamise katsed pärinevad küll 16. sajandi algusest eri trükikodade-kirjastuste juhtidelt, et normeerida vähemalt ühe trükikoja piires väljaantavate teoste ortograafia (nt 1561 Aldus Manutiuse vastav käsiraamat⁷). Üksikautorite käsikirjades me mingit analoogset

³ Vt nt *Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid II 1637–1644. – Konsistoriumsprotokolle der Universität Dorpat 1637–1644*, lk 8.

⁴ William Turner *Libellus de re herbaria novus (1538)*. Edited with translation into English by Mats Rydén, Hans Helander and Kerstin Olsson. – Skrifter utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Acta Societatis Litterarum Humaniorum Regiae Upsaliensis 50. Uppsala 1999.

⁵ *Ladinakeelne juhuluuletus Narvast 1652. aastast*. Kommenteerinud Enn Küng, tõlkinud Tiina Kala. – Tuna 2, 1999, lk 8–11.

⁶ Vrd kas või *Kreeka kirjanduse antoloogia*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus 1964; *Rooma kirjanduse antoloogia*. Tallinn: Eesti Raamat 1971.

⁷ Aldus Manutius *jun. Orthographiae ratio*. Venetia 1561.

ortograafiareeglistust muidugi eeldada ei saa. Ka ei ole F. Kochi enda sulest teada ühtki isiklikke ortograafiapõhimõtteid käsitlevat teost. Kolmandaks, kolmekümne neljas värsis esitatu on väga kõikuva ortograafiaga nii lühikese teksti kohta ka oma ajastu kontekstis. On täiesti mõistetav, et käesolevas transkriptsioonis on (1) loobutud ligatuuridest, lühenditest ning s ja kõrge s eristamisest, ent (2) peaaegu järjekindlalt on säilitatud *ae*, *oe* ja *e* esinemus, *ij* ning *u/v* opositsioon vastavalt originaalkäsikirjale. Esimesed loetletud jooned on relikv keskaegsest käsikirjalisest traditsioonist, mis on ühtne kogu 17. sajandi kirjanemisviisile; teisel loetelugrupil on trükitehniliste kõrval sisulised tagamaad – need ortograafiaeripärad peegeldavad tolle autori arusaamu sõnade omavaheelistest derivatiivsetest ja etümoloogilistest suhetest ning nende ühtlustamine viiks teksti vaesustamiseni.

Suure ja väikese algustähe eristamise osas on transkribeerijale enim küsimusi. Miks on loobutud 17. sajandile omasest tavast tuua eriti tähtsad sõnad tekstis esile kahe või isegi kolme suurtähega (v. 2⁸ *Mvsa* pro *MVsa*, v. 5. *Deo* pro *DEo*, v. 10 *Deus* pro *DEVs*, v. 21. *Jehovae* pro *JEHovae*, v. 34 *Trias* pro *TRLas*)? Miks ei ole juhitud tähelepanu ega parandatud v. 17. esineva sõna *christi* väiketäheortograafiat (kuigi tõlkes on *Kristus* suure tähega)? Miks ei ole selgitatud ülejäänud abstraktsete mõistete algustäheortograafia kõikumist (v. 1 *Bona* pro *bona* – vrd *Bombardae* algustähte v. 13 ja v. 1 esinevat paralleelset abstraktnomenit *grata*; v. 3. *pax*, aga *pietas* pro *Pietas*, *Concordia*, samuti v. 9 *pietas* pro *Pietas*, kõikuv ka v. 14 samad mõisted). Kuidas on v. 19 sõnast *miser* saanud *Miser*? Miks on v. 21 *Res* jäetud suure algustähega, ent v. 6. *Incola* muudetud väiketäheliseks?

Selliste trükivigade parandamise ja ortograafia ühtlustamise jaoks mõtlesid juba vana Aleksandria filoloogid välja märgisüsteemi, mida 19.–20. sajandil on klassikaliste ladina ja kreeka tekstide editeerimiseks täiustanud eelkõige Karl Lachmann ja Paul Maas kriitilise aparatuuri kasutuselevõtmisega. See on standard, millest möödavaatamine muudab igasuguse tekstiediteerimise mõttetuks, sest taoliselt editeeritud (*resp.* editeerimata) teksti ei saa usaldada edasisteks uurimusteks ja paramatamult tuleb ikka ise arhiivi originaalteksti juurde minna.

Ortograafia osas vajanuks lühimärkust ka diakriitilistest märkidest loobumine. Tsirkumfleksi kasutus on igati ajastupärane – v. 29, 32, 33 *gratâ*, *Queîs* ja *qvietâ* – märgib see pikka silpi, värsis 29 rõhutab graafiliselt *gratâ* kuulumist *mente*, mitte *dubitatio* juurde, värsis 32 signaalseerib *Queîs*

vormi *quibus*. Graavisel on aga kolm funktsiooni:

1) vokaaliga lõppevate adverbide märkimiseks (v. 5, 31, 32 *benè*, v. 9, 15, 27 *ergò*, v. 24 *qvandò*, v. 26 *miserè*, v. 32 *diù*) sõltumata sellest, kas graavi-sega tähistatud silp on kvantiteediti pikki või lühike. Selline graavisekasutus on uusladina kirjanduses traditsiooniline ja pelgalt ühe sõnaklassi esiletoomiseks;

2) ühel korral – kokkulangemise tõttu – adverbivormi graafiliseks eristamiseks sarnasest vokatiivivormist (v. 16 *submissè*), kuna vokatiivilõpu *e* on lühike, adverbilõpu *e* aga pikk vokaal. Siin on graavis silbi kvantiteedi märkijaks;

3) silbi rõhulisuse märkimiseks eriti just adverbide puhul, aga ka nt v. 4 verbi pöördelise vormi puhul (*sunt'*). Sel juhul asetseb graavise märk sõna järel (v. 2 *nunc'*, v. 4 *semper'*, v. 7. *etenim'*, v. 17 ja 20 *nam'*, v. 29 *rursus'*). Selline diakriitiliste märkide kasutus võiks olla viiteks, et uusladina värss oli 17. sajandil üle minemas antiikselt kvantiteerival põhialusel rõhulise ja rõhuta silpide opositsioonil põhinevale.

4) Interpunktiooni transkribeerimisel lähtutakse tavaliselt asjaolust, kas editeeritav teos oli algsest mõeldud suuliseks esitamiseks või mitte. Siit selgub, kas autori interpunktatsioon oli suunatud suulisele ehk retoorilisele või kirjalikule ehk grammatilisele esitusele. F. Kochi puhul on ilmselt tegu teise variandiga. Edasi on selge, et grammatiline interpunktatsioon orienteerus siis ja orienteerub tänapäevalgi lausepiiridele (mitte perioodidele, *commâ* dele ega koolonitele nagu retoorilise kirjavahemärgistuse puhul), kuid et kirjavahemärgid omasid 17. sajandil tänapäevasest erinevat tähendust. Transkriptsiooni puhul tuleks järelkult: a) vaadata üle ja korrigeerida kirjavahemärkide asukohad, b) vastavalt praegusaja kasutusele vahetada tolleaegsed märgid tänapäevaste vastu⁹.

Tolleaegsete märkide vahetamisel tänapäevaste vastu on trükkitoiimetajal olnud häid mõtteid õiges suunas. V. 3. esitatud loetelu vahel on endised koolonid õigustatult muudetud komadeks. Ent loetelu ees olev punkt on jäänud punktiks, mitte aga muudetud kooloniks, nagu oleks praegusele

⁸ Värsside numeratsioon pärineb allakirjutanult, lähtuvalt originaalkäsikirjast EAA f 1646, n 2, s 259.

⁹ Hea lühiülevaate kirjavahemärkide kasutusest, tähendusest ja arengutest kuni 17. sajandini on andnud Margareta Brenner ja Emin Tengström *On the interpretation of learned Neo-Latin. An explorative study based on some texts from Sweden (1611–1716)*. Acta Universitatis Gothoburgensis. Studia Graeca et Latina Gothoburgensia XXXIX. Göteborg 1977, lk 25–26.

traditsioonile vastav (vrd tõlge, kus sel kohal on kirjavahemärgist üldse loobutud). Ka v. 21 koolneist on süsteemipäraselt saanud komad, ent siingi on lahendus poolik, sest interpunktsiooni muutmisega on unustatud, et kui 17. sajandil võis kooloni järel suurtäht olla õigustatud, siis meie praegu küll koma järel tavalises tekstis uut mõtet või fraasi suure algustähga ei alusta.

Interpunktsioon v. 24 lõpus sõltub sellest, kuidas tõlgendada v. 23–26 mõtet. Et praegune punkt v. 24 lõpus (originaalis koma!) head ega selget mõtet ei anna, näitab T. Kala tõlge. Jääb mulje, et viletsus sunnib nii F. Kochi ennast, tema seitset last, naist kui tema (kelle?) ihu (?). Vötmesõnaks on neis neljas reas küll (*quae pauperies dura* (v. 24) – '(see) karm vaesus', mida eelnevates värssides nimetatakse veel 'koormavaks õnnetuseks' ja 'raskeks koormaks', mis vaesusega veelgi raskeneb. Kuid sõna *caro* ei saa siin tähendada 'ihu', sest vastavalt pentameetrile peaks sõna *caro* teise silbi kohal olema pikk silp. Järelikult tuleb kõne alla vaid ainsuse ablatiivi või daativi vorm omadussõnast *carus* ('armas, kallis'), mis kuulub väljendisse *hoc caro tempore* ('sel kallihinnalisel, väärtuslikul ajal'). Seega ei muudaks ma selles kohas F. Kochi algset interpunktsiooni üldse või äärmisel juhul asendaksin koma mõttekriipsuga.

¹⁰ Johann Baptist Hofmann *Lateinische Umgangssprache*. Heidelberg 1926, lk 35.

¹¹ Johann Baptist Hofmann *Lateinische Umgangssprache*. Heidelberg 1926, lk 33–35.

¹² Josef IJsewijn, Dirk Sacré *Companion to Neo-Latin Studies, Part II. Literary, Linguistic, Philological and Editorial Questions*. Supplementa Humanistica Lovaniensia XIV. Leuven: Leuven University Press 1998, lk 472.

¹³ Nii nt kasutas Tartu Ülikooli õppejõud Daniel Sarcovius oma heksameetrilises inauguraatsiooniõnnes, mille ta pidas pärast ülikooli ülekolimist Tartust Pärnusse 1699. aastal siseriimilist vahepeiget just keskaegsete paavstlike kuritegude hukkamõistmiseks (vt Academia Gustavo-Carolina *inauguraatsiooniaktus, mis peeti Pärnus 28. augustikuu päeval 1699. aastal. Actus Inauguralis Academiae Gustavo-Carolinae habitus Pernaviae die 28. Augusti Anno M.DC.XC.IX*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1999, lk 106.

¹⁴ Pean silmas eelkõige tema monumentaalset tekstikogumikku *Tartu Ülikooli ajaloo allikad. I Academia Gustaviana a) Ürikuid ja dokumente. – Quellen zur Geschichte der Universität Tartu (Dorpat)*. I Academia Gustaviana a) *Ürkunden und Dokumente*. Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetised. Acta et Commendationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) C Annales XIV. Tartu 1932.

Samuti on põhjendamatu v. 31 lõpus oleva punkti asendamine komaga, sest v. 32 järgnev täiendkõrvallause kuulub otseselt v. 31 juurde ja tugevam eraldamine pole otstarbekas.

Ettevaatlikum oleksin kirjavahemärkide asukohtade muutmiseks. Kuhu on kadunud originaalis v. 13 loetelu vahel ja vastandava *ast* ees olnud komad? Kust on tekkinud v. 16 *submissè* ja *supplex* vahele koma? Kui midagi originaalis vajaks korrigeerimist, oleks see ehk v. 14 *pax* järel olev koma, mille võiks uusediteerides ära jätta. Põhimõttelise küsimuse interpunktsiooni ümber tegemisel on v. 4. Originaali interpunktsiooni pole mingit põhjust muuta, nagu seda on tehtud, seda nii mõttelisisulisel, meetrilis-traditsioonilisel kui ka stilistilisel tasandil. Sest kui loeme lauset üldse ilma ajamääruseta, on igale latinistile selge, et oleviku indikatiiviga väljendatud ühekordne, hetkeline tegevus (*sunt*) on vastandatud konjunktiiviga väljendatud pikemaajalisele soovile. Esimese osalause juurde kipub vägisi keelele ajamäärus *nunc*, teise juurde *in aeternum* või *semper* (vrd *Gaudeamus* sest tuntud värs *Semper sint in flore*). Meetrilis-traditsiooniline põhjus seisneb selles, et ladina pentameetris ei lange tsesuuri kohale harilikult tugevat mõttepausi, pentameeter ei ole tsesuuriiga absoluutselt pooleks hakitud, näiteks jäävad sageli kokkukuuluvad põhisõna ja täiend pentameetri eri pooltesse. Selline interpunktsioon lõhuks ka stilistilise kolmikjaotuse: 'nad on, saavad alati olema ja jäävad sulle'. Retooriliselt vaadates on siin rakendatud nn kasvavate liikmete seadust, s.t iga järgnev liige loetelus rõhutab ka suurema silpide arvuga soovi mõjuvust.

5) Tõlke kohta lisaks veel mõned märkused. Ladina keeles on kaks sarnasena näivat verbi *servare* ja *servire*. Esimene tähendab 'alal hoidma, kaitsma', teine 'teenima'. *Con/cum*-eesliide on ladina keeles sageli ainult tähendusintensiivistav, seega tähendab *conservare* sama mida *servare*. Et tõlkija need tähendused segi on ajanud, muutub värsside 9–14 mõte täiesti, samas kaob ka kaunis ringkompositsioon. Proosatõlge oleks:

Kodanikke kaitsevad niisiis üheskoos pigem vagadus, rahu ja üksmeel, nagu Jumal ise õpetab, ja neid (kodanikke) ei kaitse värvad (mitmus!), kaitsekraavid [vallum, i – eelkõige org, 'vall, müür' on alles sekundaarne tähendus], kindlus, sillad, vesi ega valvsad silmad (s.t valvurid) ega tuld purskavad suurtükid ega vaskne müür – seda teevad ainult üksmeel, rahu ja vagadus.

Värsis 17. *Christi servos sacra castra colentes* – tõlkes läheb kaduma *castra*-metafoor, jumalateenimine kui *militia sacra* (püha võitlus ja lahinguväli).

Hüüdsõnadest v. 19 *en* ei ole pelgalt deiktilise tähendusega, vaid ka üldisema emotsionaalse ohke, imestuse jne rõhutamiseks ('ah! oh!').¹⁰ V. 23 *hocce* ei tähenda *ecce. ce*-partikkel on alates vanaladina perioodist kasutusel märkimaks ruumiliselt lähedalolevat kõnealust (tõlkes 'just see siin')¹¹.

Ka eessõnad ei ole ladina keeles tähtsusetud. v. 30 tõlge oleks: *Et (sul) ei tekiks jälle kahtlust (minu) tänuliku meele osas, siis...* Eessõna *de* on siin kindlalt sõnade *dubitatio* ja *gratā mente* omavahelise seose märkimiseks.

Viimase värssi (34) tõlge siseriimilisena on ilmselt ajastu kirjandusmaitse eiramine. 17. sajandiks oli seljataha jäetud siseriimilisest luulest ülevoolav keskaeg, uusladina luules – vastureaktsioonina keskaja ideaalidele – siseriimilist luulet välditi¹² või kasutati ainult teadlikult keskaja, sealhulgas eriti paavstluse jm n-ö taunitavate nähtuste ironiseerimiseks¹³.

Kokkuvõtteks: teravdatud tähelepanu uusladina tekstide editeerimisprobleemile ei tulene ainult sellest, et allakirjutanu tegeleb oma doktoritöös sama temaatikaga. Tahaksin tähelepanu juhtida pigem sellele, et esimesel Eesti iseseisvusperioodil koolituse saanud filoloogide-editeerijate (eelkõige Juhan Vasar¹⁴) ja praegu peale kasvanud/kasvava filoloogide põlvkonna vahel puudub side, mis laseks/lasknuks tekkida püsivamal, selgelt Eesti kultuuriruumile omasel väljaandmistraditsioonil (kui Arvo Teringu eelnimetatud editsioonid ehk välja arvata). Kuigi viimastel aastatel on võimalused uuseditsioonideks avardunud, ei tohiks unustada, et nüüdisajastatud väljaandega võime kaotada niivõrd palju informatsiooni ja vaesestada praegusaegsete lugejate pilti 17. sajandist, et parem oleks selliste uute leidude editeerimissoovi puhul konsulteerida tekstide väljaandmisel teiste hulgas ka (klassikaliste) filoloogidega.

KRISTI VIIDING

Tartu Ülikooli klassikalise filoloogia õppetool, lektor,
M.A. ladina keele ja kirjanduse alal

1999. AASTA PARIMA AJALOORAAMATU PREEMIAGA PÄRJATI MARGUS LAIDRE

Ajalookirjanduse aastapremia anti 2000. aastal välja juba viiendat korda. Ajaloo-preemia väljaandmise eestvedajateks olid 1995. aastal Ajaloo Instituut ja tollane Eesti Ajalooarhiiv, millega liitusid Tartu Ülikooli ajaloo osakond, Eesti Riigiarhiiv, Tallinna Linnaarhiiv, eelmisel aastal ka Eesti Ajaloomuuseum – seega on tänaseks väljaandjaid juba 6 asutust.

Ürituse põhikorraldaja oli sel aastal Tartu Ülikooli ajaloo osakond, kes moodustas ka sõltumatu ekspertkomisjoni järgmises koosseisus: dr Ants Viires, dr Olaf-Mihkel Klaassen, ajalookandidaat Väino Sirk ja dr Tõnu Tannberg (esimees).

1999. aasta parima ajaloo raamatu asutuste poolt kokku 10 eelmisel aastal ilmunud raamatut:

- 1. Ants Hein. Viljandimaa mõisad. Viljandi, 1999, 95 lk;
- 2. Lilian Kotter. Tallinna rae finantsid 15. sajandil (1433–1507). Tallinna Linnaarhiivi toimetised 4. Tallinn, 1999, 136 lk;
- 3. Margus Laidre. Üks hä tru ja õige sullane. Elust Rootsi sõjaväes Eesti- ja Liitvimaal 1654–1700. Tartu, 1999, 570 lk;
- 4. Mati Laur. Eesti ajalugu varasel uusajal 1550–1800. Tallinn, 1999, 224 lk;
- 5. Rein Loodus. Kunstielust Eestis aastail 1918–1944. Tallinn, 1999, 224 lk;